

آموزش زبان فارسی ۳

شاخه‌ی نظری

مؤلفان

حمیدرضا طاهری

بهرام صفری

طاهری، حمیدرضا
 صفری، بهرام
 آموزش زبان فارسی ۳، شاخه‌ی نظری / حمیدرضا طاهری، بهرام صفری. - تهران: نشر
 فرتاب، ۱۳۸۶
 ص: جدول، نمودار
 ISBN: 978-964-7964-38-8
 فهرست‌نویسی بر اساس اطلاعات فیبا
 ۱. ادبیات فارسی ۲. ویرایش و نگارش الف. عنوان
 ۸ ن ۸ س / PIR ۲۸۳۹
 کتابخانه ملی ایران
 فا ۸۰۸/۴
 ۱۸۳۸۲ - ۸۶ م

انتشارات فرتاب

ناشر: فرتاب

عنوان: آموزش زبان فارسی (۳) - شاخه‌ی نظری

مؤلفان: حمیدرضا طاهری - بهرام صفری

طرح جلد: محمود همّتی

ویراستار: شهناز عبادتی

توبت چاپ: اول - ۱۳۸۶

قطع: رحلی

شمارگان: ۱۰۰۰ جلد

همکاری در نشر: آفرینه

قیمت: ۴۰۰۰ تومان

شابک: ۲ - ۳۸ - ۷۹۶۴ - ۹۶۴ / ۸ - ۳۸ - ۷۹۶۴ - ۹۶۴

فهرست مطالب

فهرست مطالب	۳
مقدمه‌ی مؤلفان	۱۳
درس اول: قواعد ترکیب	۱۵
قواعد ترکیب چیست؟	۱۵
(۱) قواعد واجی	۱۵
(۲) قواعد هم‌نشینی	۱۶
(۳) قواعد نحوی	۱۷
(۴) قواعد معنایی	۱۷
(۵) قواعد کاربردی	۱۷
پاسخ فعالیت‌های درس اوّل	۱۸
پاسخ خودآزمایی درس اوّل	۱۸
نمونه سؤالات امتحانات نهایی درس اول	۱۹
پرسش‌های چهارگزینه‌ای درس اوّل	۱۹
درس دوم: جمله	۲۲
جمله‌ی مستقل	۲۲
جمله‌ی مستقل ساده	۲۳
جمله‌ی مستقل مرکب	۲۳
گروه	۲۴
گروه اسمی	۲۵
گروه قیدی	۲۵
گروه فعلی	۲۵
تکواژ:	۲۶
انواع تکواژ	۲۶

۲۶	۱. تکواژ آزاد.....
۲۷	۲. تکواژهای وابسته.....
۲۷	شمارش تعداد تکواژ.....
۲۹	چند نکته.....
۳۰	واج.....
۳۰	۱. صامت.....
۳۰	۲. مصوت.....
۳۱	نکات مهم در تعیین تعداد واج.....
۳۳	پاسخ فعالیت‌های درس دوم.....
۳۴	پاسخ خودآزمایی درس دوم.....
۳۴	نمونه سؤالات امتحان نهایی درس دوم.....
۳۶	سؤالات چهارگزینه‌ای درس دوم.....
۳۹	درس سوم: ویرایش.....
۳۹	۱. ویرایش فنی.....
۳۹	۲. ویرایش زبانی.....
۴۷	پاسخ خودآزمایی درس سوم.....
۴۷	نمونه سؤالات امتحان نهایی درس سوم.....
۴۹	سؤالات چهارگزینه‌ای درس سوم.....
۵۵	درس چهارم: واحدهای زیرنحیری گفتار.....
۵۵	آهنگ.....
۵۶	درنگ.....
۵۶	تکیه.....
۵۸	پاسخ فعالیت‌های درس چهارم.....
۵۹	نمونه سؤالات امتحان نهایی درس چهارم.....
۶۰	پرسش‌های چهارگزینه‌ای درس چهارم.....
۶۴	درس پنجم: املاي همزه در فارسي.....
۶۴	قواعد کلی املاي «همزه» میانی و پایانی.....
۶۶	پاسخ خودآزمایی درس پنجم.....
۶۶	پرسش‌های چهارگزینه‌ای درس پنجم.....

۶۸	درس ششم: مطابقت نهاد و فعل
۶۸	نکات مهم
۷۰	کاربرد مؤدبانه‌ی ضمیر
۷۱	حذف و انواع آن
۷۱	انواع حذف
۷۱	۱. حذف به قرینه‌ی لفظی
۷۱	۲. حذف به قرینه‌ی معنوی
۷۳	بیاموزیم: واج میانی
۷۴	پاسخ فعالیت و خودآزمایی‌ها
۷۴	فعالیت صفحه‌ی ۴۳
۷۴	پاسخ خودآزمایی درس ششم
۷۴	نمونه سؤالات امتحان نهایی درس ششم
۷۵	پرسش‌های چهارگزینه‌ای درس ششم
۷۸	درس هفتم: نگارش تشریحی
۷۸	مقاله‌ها از نظر شیوه‌ی نگارش
۷۸	۱. گونه‌ی تشریحی
۷۸	۲. گونه‌ی تحلیلی
۷۸	۳. گونه‌ی تحقیقی
۷۹	بیاموزیم: اقسام «ان»
۸۰	پاسخ خودآزمایی درس هفتم
۸۰	نمونه سؤالات امتحانات نهایی درس هفتم
۸۱	پرسش‌های چهارگزینه‌ای درس هفتم
۸۳	درس هشتم: گروه فعلی
۸۳	شخص
۸۴	زمان
۸۴	روش ساخت بن ماضی
۸۴	روش ساخت بن مضارع
۸۵	فعل ماضی (گذشته)
۸۶	فعل مضارع (حال)
۸۷	فعل مستقبل (آینده)

- ۸۷..... شیوه‌ی ساخت فعل مستقبل:
- ۸۷..... فعل امر و نهی (امر منفی):
- ۸۷..... فعل امر و نهی
- ۸۷..... دو نکته‌ی مهم درباره‌ی زمان‌های فعل
- ۸۸..... گذر:
- ۸۹..... ۱- گذرا به مفعول
- ۸۹..... ۲- گذرا به متمم
- ۸۹..... ۳- گذرا به مسند
- ۸۹..... ۴- گذرا به مفعول و متمم
- ۹۰..... ۵- گذرا به متمم و مسند
- ۹۰..... ناگذر
- ۹۰..... دووجهی
- ۹۱..... گذرا کردن افعال ناگذر
- ۹۱..... الف - در فعل‌های ماضی
- ۹۱..... ب - در فعل‌های مضارع
- ۹۲..... معلوم و مجهول
- ۹۳..... طریقه‌ی مجهول کردن افعال:
- ۹۳..... الف - مجهول کردن افعال ماضی
- ۹۳..... ب - مجهول کردن افعال مضارع
- ۹۴..... مجهول کردن جمله:
- ۹۵..... ساختمان فعل:
- ۹۵..... ۱- فعل ساده
- ۹۵..... ۲- فعل پیشوندی
- ۹۶..... ۳- فعل مرکب:
- ۹۶..... معیارهای تشخیص فعل مرکب:
- ۹۹..... افعال کمکی:
- ۱۰۰..... پاسخ فعالیت‌های درس هشتم
- ۱۰۱..... پاسخ خودآزمایی درس هشتم
- ۱۰۱..... نمونه سؤالات امتحانات نهایی درس هشتم
- ۱۰۳..... پرسش‌های چهارگزینه‌ای درس هشتم

۱۰۶.....	درس نهم: زندگی نامه نویسی
۱۰۷.....	بیاموزیم: فاصله
۱۰۷.....	الف. فاصله‌ی میان واژه‌ای (= فاصله):
۱۰۷.....	ب. فاصله‌ی میان حرفی (= نیم فاصله):
۱۰۹.....	پاسخ خودآزمایی درس نهم
۱۰۹.....	نمونه سؤالات امتحانات نهایی درس نهم
۱۱۰.....	پرسش‌های چهارگزینه‌ای درس نهم
۱۱۲.....	درس دهم: جمله‌ی ساده و اجزای آن
۱۱۳.....	الف - متمم اجباری یا متمم فعل:
۱۱۵.....	ب: متمم قیدی یا اختیاری:
۱۱۵.....	پ: متمم اسم:
۱۱۹.....	۱- جمله‌های دو جزئی: نهاد + فعل
۱۱۹.....	۲- جمله‌های سه جزئی با مفعول
۱۲۰.....	۳- جمله‌های سه جزئی با مُسند:
۱۲۱.....	۴- جمله‌های سه جزئی با متمم:
۱۲۱.....	۵- جمله‌های چهار جزئی با مفعول و متمم:
۱۲۲.....	۶- جمله‌های چهار جزئی با مفعول و مسند:
۱۲۴.....	۷- جمله‌های چهار جزئی با متمم و مسند:
۱۲۴.....	۸- جمله‌های چهار جزئی دو مفعولی:
۱۲۵.....	جمله‌های استثنایی
۱۲۵.....	الف - جمله‌های یک جزئی بی فعل
۱۲۵.....	ب - جمله‌های دو جزئی بدون فعل
۱۲۶.....	پ - جمله‌های سه جزئی بی فعل
۱۲۷.....	بیاموزیم: شیوه‌های کلام
۱۲۷.....	۱- شیوه‌ی عادی
۱۲۷.....	۲- شیوه‌ی بلاغی
۱۲۸.....	پاسخ فعالیت‌های درس دهم
۱۲۸.....	پاسخ خودآزمایی درس دهم
۱۳۰.....	نمونه سؤالات امتحان نهایی درس دهم
۱۳۱.....	سؤالات چهارگزینه‌ای درس دهم

۱۴۳	درس یازدهم: نامطابق‌های املایی
۱۴۵	پاسخ فعالیت درس یازدهم
۱۴۵	پاسخ خودآزمایی درس یازدهم
۱۴۵	نمونه سؤالات امتحانات نهایی درس یازدهم
۱۴۶	پرسش‌های چهارگزینه‌ای درس یازدهم
۱۴۸	درس دوازدهم: بازگردانی - بازنویسی
۱۴۹	بیازمویم: بازگردانی، بازنویسی
۱۵۱	پاسخ خودآزمایی درس دوازدهم
۱۵۱	نمونه سؤالات امتحانات نهایی درس دوازدهم
۱۵۲	پرسشهای چهارگزینه‌ای درس دوازدهم
۱۵۴	درس سیزدهم: نظام معنایی زبان
۱۵۴	معناشناسی
۱۵۴	عناصرهای زبان دارای دو معنی هستند
۱۵۴	دو شیوه‌ی پی بردن به معنای یک واژه
۱۵۵	روابط معنایی
۱۵۵	۱- مترادف (هم معنا بودن)
۱۵۵	۲- تضاد (واژه‌های متضاد)
۱۵۵	۳- تضمّن (شمول معنایی)
۱۵۵	۴- تناسب
۱۵۶	شیوه‌های ساخت واژه‌های جدید
۱۵۶	۱- ترکیب
۱۵۶	۲- اشتقاق
۱۵۶	۳- علایم اختصاری
۱۵۷	بیاموزیم: کاربرد تشدید
۱۵۸	پاسخ فعالیت‌های درس سیزدهم
۱۵۸	پاسخ خودآزمایی درس سیزدهم
۱۵۹	نمونه سؤالات امتحانات نهایی درس سیزدهم
۱۶۰	پرسش‌های چهارگزینه‌ای درس سیزدهم
۱۶۳	درس چهاردهم: گروه اسمی (۱)

۱۶۳	وابسته‌های پیشین:
۱۶۳	۱- صفت اشاره:
۱۶۴	۲- صفت پرسشی:
۱۶۵	۳- صفت تعجبی:
۱۶۶	۴- صفت شمارشی:
۱۶۷	۵- صفت عالی:
۱۶۷	۶- صفت مبهم:
۱۶۸	۷- شاخص:
۱۶۹	وابسته‌های پسین:
۱۶۹	۱- نشانه‌ی نکره:
۱۷۰	۲- نشانه‌های جمع:
۱۷۰	۳- مضاف‌الیه:
۱۷۰	۴- صفت بیانی:
۱۷۲	نقش‌های تبعی:
۱۷۲	۱- معطوف:
۱۷۳	۲- بدل:
۱۷۳	۳- تکرار:
۱۷۳	جمع مکسر:
۱۷۴	بیاموزیم: کلمات دو تلفظی:
۱۷۵	پاسخ فعالیت‌های درس چهاردهم:
۱۷۵	پاسخ خودآزمایی درس چهاردهم:
۱۷۶	نمونه سؤالات امتحانات نهایی درس چهاردهم:
۱۷۷	پرسش‌های چهارگزینه‌ای درس چهاردهم:
۱۷۹	درس پانزدهم: آشنایی با نوشته‌های ادبی:
۱۸۱	پاسخ خودآزمایی:
۱۸۱	نمونه سؤالات امتحانات نهایی درس پانزدهم:
۱۸۱	پرسش‌های چهارگزینه‌ای درس پانزدهم:
۱۸۳	درس شانزدهم: وابسته‌های وابسته:
۱۸۳	وابسته‌های وابسته:
۱۸۳	(۱) ممیز:

۱۸۵		(۲) صفت صفت
۱۸۵		(۳) مضاف الیه مضاف الیه
۱۸۶		(۴) قید صفت
۱۸۶		(۵) صفت مضاف الیه
۱۸۶		متّم چیست؟
۱۸۷		بیاموزیم
۱۸۸		پاسخ فعالیت‌های درس شانزدهم
۱۸۸		پاسخ خودآزمایی درس شانزدهم
۱۸۹		نمونه سؤالات امتحانات نهایی درس شانزدهم
۱۹۰		پرسش‌های چهارگزینه‌ای درس شانزدهم
۱۹۲		درس هفدهم: طنزپردازی
۱۹۳		بیاموزیم: توجه به تلفظ درست کلمات یک تلفظی
۱۹۴		پاسخ خودآزمایی درس هفدهم
۱۹۴		نمونه سؤالات امتحانات نهایی درس هفدهم
۱۹۴		پرسش‌های چهارگزینه‌ای درس هفدهم
۱۹۶		درس هیجدهم: ساختمان واژه (۱)
۱۹۶		۱ - ساده
۱۹۶		۲ - مرکّب
۱۹۷		ساختمان واژه‌های مرکّب:
۱۹۷		۳ - مشتق:
۱۹۸		۴ - مشتق - مرکّب:
۱۹۹		بیاموزیم
۲۰۰		پاسخ فعالیت‌های درس هیجدهم
۲۰۰		پاسخ خودآزمایی درس هیجدهم
۲۰۰		نمونه سؤالات امتحانات نهایی درس هیجدهم
۲۰۱		سؤالات چهارگزینه‌ای درس هیجدهم
۲۰۴		درس نوزدهم: کلمات دخیل در املاي فارسی (۱)
۲۰۶		پاسخ خودآزمایی درس نوزدهم
۲۰۶		نمونه سؤالات امتحانات نهایی درس نوزدهم
۲۰۷		پرسش‌های چهارگزینه‌ای درس نوزدهم

۲۰۹	درس بیستم: مرجع‌شناسی
۲۰۹	۱. دایره‌المعارف‌ها
۲۰۹	۱. دایره‌المعارف فارسی
۲۰۹	۲. دانشنامه‌ی ایران و اسلام
۲۱۰	۳. دانشنامه‌ی جهان اسلام
۲۱۰	۴. دایره‌المعارف بزرگ اسلامی
۲۱۰	۲. سرگذشت‌نامه‌ها
۲۱۰	۳. منابع فرعی (فهرست‌ها، کتاب‌شناسی‌ها، چکیده‌ها):
۲۱۱	۴. منابع دیداری و شنیداری
۲۱۱	۵. رایانه
۲۱۲	خودآزمایی درس بیستم
۲۱۲	نمونه سؤالات امتحانات نهایی درس بیستم
۲۱۳	پرسش‌های چهارگزینه‌ای درس بیستم
۲۱۴	درس بیست و یکم: ساختمان واژه (۲)
۲۱۴	ساختمان واژه‌های مشتق
۲۱۴	مهم‌ترین پیشوندها
۲۱۵	مهم‌ترین پسوندها
۲۱۷	بیاموزیم: فرآیند واجی کاهش
۲۱۸	پاسخ خودآزمایی درس بیست و یکم
۲۱۹	نمونه سؤالات امتحانات نهایی درس بیست و یکم
۲۱۹	پرسش‌های چهارگزینه‌ای درس بیست و یکم
۲۲۲	درس بیست و دوم: نقش‌های زبان
۲۲۳	بیاموزیم: فرآیند واجی افزایش
۲۲۴	پاسخ خودآزمایی درس بیست و دوم
۲۲۴	نمونه سؤالات امتحانات نهایی درس بیست و دوم
۲۲۵	پرسش‌های چهارگزینه‌ای درس بیست و دوم
۲۲۷	درس بیست و سوم: اسناد و نوشته‌های حقوقی
۲۲۷	انواع سند
۲۲۷	۱. اسناد رسمی:

۲۲۷	۲. اسناد عادی:
۲۲۷	انواع سند عادی
۲۲۸	ویژگی‌های مشترک سندها
۲۲۹	بیاموزیم: فرآیند واجی ابدال
۲۲۹	۱. ابدال در مصوت‌ها:
۲۲۹	۲. ابدال در صامت‌ها:
۲۳۰	پاسخ خودآزمایی درس بیست و سوم
۲۳۰	نمونه سؤالات امتحانات نهایی درس بیست و سوم
۲۳۱	درس بیست و چهارم: کلمات دخیل در املای فارسی (۲)
۲۳۲	نمونه سؤالات امتحانات نهایی درس بیست و چهارم
۲۳۲	پرسش‌های چهارگزینه‌ای درس بیست و چهارم
۲۳۵	درس بیست و پنجم: ساختمان واژه (۳)
۲۳۵	واژه‌های مشتق مرکب
۲۳۵	ساختمان واژه‌های مشتق - مرکب
۲۳۶	تجزیه‌ی واژه تا مرحله‌ی تکواژ:
۲۳۷	بیاموزیم: فرآیند واجی ادغام
۲۳۸	پاسخ خودآزمایی درس بیست و پنجم
۲۳۸	فعالیت‌های درس بیست و پنجم
۲۳۹	نمونه سؤالات امتحانات نهایی درس بیست و پنجم
۲۴۰	پرسش‌های چهارگزینه‌ای درس بیست و پنجم
۲۴۳	کلید پرسش‌های چهارگزینه‌ای

به نام آن که هستی نام از او یافت
فلک جنبش زمین آرام از او یافت

مقدمه‌ی مؤلفان

کتابی که در پیش رو داریم، یکی از منابع کنکور ادبیات فارسی و پایه سوم شاخه‌ی نظری است که در میان همکاران محترم و دانش‌آموزان عزیز، جایگاه خطیر و ویژه‌ای دارد.

این کتاب شامل مباحثی در دستور، نگارش، زبان‌شناسی و نکات املائی، قابل استفاده‌ی گروه‌های آزمایشی علوم ریاضی، تجربی، هنر و زبان است و جز برخی از مباحث از قبیل دستور تاریخی و درس‌هایی در زبان‌شناسی، مورد استفاده‌ی دانش‌آموزان گروه آزمایشی علوم انسانی نیز هست.

در تألیف این کتاب ابتدا نکته‌های هر درس - با توجه به محتویات کتاب درسی و منابع کمکی و مقالات جدید که در زمینه‌ی زبان فارسی نگاشته شده - بیان گردیده است؛ به گونه‌ای که به داوطلبان و دانش‌آموزان یاری می‌رساند تا نمونه‌های تشریحی و پرسش‌های چهارگزینه‌ای را پاسخ دهند. این قواعد بر مبنای جدیدترین تحقیقات و مقالات، نوشته شده و سعی شده است تا در آن مبنای به کار رفته منطبق با مطالب درسی کتاب و پرسش‌های چهارگزینه‌ای طرح شده در آزمون‌ها و کنکورهای سراسری، آزاد، المپیادهای ادبی، جامع علمی - کاربردی و گزینه‌ی دو و... باشد.

پاسخ خودآزمایی‌ها و فعالیت‌های متن کتاب و سؤالات امتحانات نهایی از خرداد سال ۸۲ تا دی ۸۶ از ویژگی‌های منحصر به فرد این کتاب است که در نوع خود آن را حتی به صورت یک کتاب کار برای دانش‌آموزان پایه‌ی سوم دبیرستان درمی‌آورد.

در طرح پرسش‌های چهارگزینه‌ای از سؤالات کنکورهای سراسری، آزاد، آزمایشی سنجش، کانون فرهنگی آموزش و گزینه‌ی دو و حتی آزمون‌های سال تحصیلی ۸۷-۸۶ مبتکران نیز استفاده شده است که در کنار پرسش‌های چهارگزینه‌ای تألیفی، نمونه‌های مهم درسی را برای داوطلبان مرور می‌کند تا آن‌ها با جدیدترین سؤالات و دیدگاه‌ها در طرح سؤال‌های مختلف آشنا شوند.

شاید بتوان ادعا کرد که در تألیف این کتاب از خیل عظیم همکاران محترم گروه ادبیات فارسی منطقه ۷ آموزش و پرورش - در مدتی که در گروه ادبیات فارسی به خدمت‌گزاری مشغول بوده‌ایم - نظرسنجی شده و درباره‌ی مشکلات، ابهامات و دوگانگی‌های موجود در امر تدریس بحث و تبادل نظر شده است و در جلسات متعددی با همکاران، استادان این رشته و مؤلفان کتاب درسی مورد تحلیل و ارزیابی قرار گرفته است و بسیاری از مطالب ذکر شده در این کتاب جمع‌بندی این مطالب است که با هدف نیاز دانش‌آموزان تهیه و تألیف شده است.

به هر حال امید داریم که مباحث مطرح شده در این کتاب ناچیز مورد نظر و پسند دانش‌آموزان عزیز و همکاران دانشمندان قرار گیرد و بتواند گامی مؤثر در جهت تکمیل زحمات همکاران و استادان مؤلف بردارد.

از طرفی از تمامی صاحب‌نظران و پژوهشگران که در این باره دستی در آتش دارند استدعا داریم که از نظرات، دیدگاه‌ها و نقدهای عالمانه‌ی خود ما را بی‌بهره نگذارند.

در پایان از زحمات و راهنمایی‌های استاد گران‌قدرمان جناب آقای حسنعلی محمدی که در چاپ و انتشار این کتاب ما را یاری کرده‌اند، قدردانی و سپاسگزاری می‌نمایم.

از سرکار خانم عبادتی، مدیر محترم گروه زبان و ادبیات فارسی شهر تهران و از کلیه‌ی همکاران محترم منطقه ۴، آقایان جال، کاظمی و معماریان، جناب آقای امیری، مدیر محترم مرکز پیش‌دانشگاهی شهدای انقلاب منطقه ۷ و همکاران هم‌درس، آقایان رضایی، ساریخانی و کریمی که هر یک به نوبه‌ی خود ما را یاری کرده‌اند، هم‌چنین سرکار خانم معماریان مرکز پیش‌دانشگاهی کمال منطقه ۱۵ و استادان محترم مراکز تربیت معلم، سرکار خانم غلامی و استاد ارجمند جناب آقای زندی که از راهنمایی‌های خود ما را بهره‌مند ساخته‌اند، تشکر و قدردانی به عمل می‌آوریم.

از همسران خود که در این راه با صبر و شکیبایی به ما کمک کرده و یاری‌مان نموده‌اند، بسیار سپاسگزاریم و سخن آخر این که این کتاب را به مادران ارجمند و عزیزمان تقدیم می‌کنیم که پس از حضرت دوست، هر چه داریم از وجود آن‌هاست.